

АЛЕКСАНДАР КАДИЈЕВИЋ

ПАЛАТА МИЛОША САВЧИЋА (1924–1926) – НЕТИПИЧНА БЕОГРАДСКА УГАОНА ЗГРАДА

Сажетак: Поред мноштва слободностојећих и у блок узиданих објеката, новију архитектуру Београда обележила су угаона здања, усмерена ка уличним раскршћима, трговима, парковима и фреквентним саобраћајницама. За разлику од мање упадљивих зграда линеарно интерполираних у подужне огранке градских блокова, угловнице представљају структурно развијеније и комуникацијски наметљивије сегменте урбаног фонда. Међу недовољно проученим угловницама из централне зоне Београда издваја се палата Милоша Савчића, подигнута од 1924. до 1926. године на углу Краља Милана и Андрићевог венца (тада Добрињске улице). Њени аутори су знаменити српски инжењер Милош Савчић (1865–1941) и продуктивни руски емигрант Евгеније Гулин (1875–?). Она заслужује пажњу не само по урбанистичком положају и просторној организацији већ и као репрезентативан пример архитектуре академизма.

Кључне речи: Београд, архитектура, блокови, угловнице, академизам, Милош Савчић, Евгеније Гулин

Abstract: Apart from scores of freestanding buildings and those that filled in gaps in a street wall, Belgrade's architecture of a more recent period is marked by corner buildings overlooking street intersections, squares, parks and thoroughfares. Unlike the less conspicuous buildings fitted into the continuous frontage of city blocks, corner buildings are structurally more elaborate and communicatively more assertive components of the city's building stock. One of the lesser-studied corner buildings in the central zone of Belgrade is the Palace of Miloš Savčić at the corner of Kralja Milana and Andrićev Venac streets (former Dobrinjska) built in 1924–26 to a design by the renowned Serbian engineer Miloš Savčić (1865–1941) and the prolific Russian-born architect Evgenii Gulin (1875–?). It deserves attention not only by its location in the cityscape and spatial organisation but also as a representative example of the architecture of academicism.

Keywords: Belgrade, architecture, corner buildings, academicism, Miloš Savčić, Evgenii Gulin

Уводне напомене

Поред мноштва слободностојећих и у блок узиданих објеката, новију архитектуру Београда обележила су угаона здања, усмерена ка уличним раскршћима, трговима, парковима и фреквентним саобраћајницама. За разлику од мање упадљивих грађевина интерполираних у подужне огранке градских блокова с континуално повезаним прочељима окренутим једном уличном правцу, угловнице представљају структурно развијеније и комуникацијски уочљивије сегменте изграђеног фонда, усмерене ка ширим урбанистичким потезима.¹ По правилу репрезентативне, деле се на зграде са закосеним, заобљеним или сегментираним нагласцима и на оне на којима је доследна кубичност незасеченог угла у највишој зони надграђена декоративним завршецима (атикама или куполама). Будући да већина угловница нема развијене претпросторе и да је позиционирана на

рубовима уличне регулације, њихов визуелни значај је веома истакнут у престоничком миљеу.

Иако међу београдским угловницама има и заштићених културних споменика, њихова типологија није темељито историографски диференцирана.² Тек мањина најпознатијих, из периода Краљевине Србије и Краљевине СХС (од 1929. Краљевине Југославије), потпуније је монографски разматрана,³ док је већина неосветљена или успутно анализирана. Због попуњености угаоних парцела постојећим објектима, после 1945. године у централној зони Београда је подигнут мањи број нових угловница, чији је силуетни ефекат појачаван степеновањем маса уместо традиционалним пластичким нагласцима.

Потпомогнуто страним капиталом, београдско предузетништво је после Првог светског рата подизањем

наметљивих стамбено-пословних зграда на месту нижих и мање репрезентативних коренито изменило изглед Улице краља Милана.⁴ У том процесу важну улогу су добили вишеспратни објекти са заобљеним или засеченим угаоним нагласцима. Међу недовољно проученим угловницама заступљеним на том значајном градском потезу издваја се палата Милоша Савчића, грађена од 1924. до 1926. године, на углу Улице краља Милана и Андрићевог венца (тада Добрињске улице 10).⁵ Она заслужује пажњу не само због урбанистичког положаја и просторне организације него и као остварење београдског архитектонског академизма,⁶ чијем корпусу по стилским карактеристикама припада. Сходно значају, уврштена је у заштићене споменике културе.⁷ Поред стамбено-трговачке, данас има и пословно-научну намену, јер се у њој налазе просторије неколико предузећа и института.

У години довршавања Савчићеве палате, у демографски увећаном Београду започео је период најинтензивније послератне грађевинске активности.⁸ Током 1926. подигнуто је 488 нових зграда различите спратности, у вредности од 226.902 динара (60 одсто више него у 1924, односно 45 одсто више него у 1925), са 1.436 станова, од чега 868 мањих и 576 већих.⁹ Међу њима се издвојило тридесетак угловница. У *режији* приватних инвеститора (фондова, банака, акционара, индустријалаца, предузетника, задужбинара, рентијера, препродаваца некретнина, трговаца и угоститеља), а делом и државних установа, изградњу је спровело око три стотине овлашћених архитеката, грађевинских инжењера, помоћних техничара и предузимача.

Инжењер Милош Савчић

Конструктивни склоп и просторни распоред разуђене палате одредио је њен сопственик Милош Савчић (1865–1941), (сл. 1) знаменити српски инжењер, привредник и политичар.¹⁰ Поред прегалачког рада на унапређивању технике у Србији, успешно се бавио пројектовањем индустријских и стамбено-пословних зграда, претежно обликованих у стилу академизма са елементима сецесије. Истакао се и као конструктор угоних палата Класне лутрије, Врачарске штедионице, Прометне банке и двеју властитих кућа. Управо резиденцијално-трговачком типу припада његова угловница изграђена у најстрожем центру југословенске престонице (сл. 2), на месту једносратних угоститељских и трговачких објеката (сл. 3), на парцели позиционираној преко пута Новог двора (Андрићев венац 1, арх. Стојан Тителбах, 1911–1912) и Чиновничке задруге (Краља Милана 16, арх. Вјекослав Бастл, 1923).

Милош Савчић је рођен у Свилајнцу 26. јула 1865. године. У родном граду је стекао основно и ниже

Сл. 1. Милош Савчић (1865–1941), из збирке Ивана Р. Марковића, Београд

образовање, а у Београду 1885. средње (матурирао у Реалци). Након дипломирања на Високој техничкој школи у Минхену (студирао од 1885. до 1889),¹¹ до 1891. је радио за Баварске државне железнице. По повратку у Србију, иницираном изненадном мајчином смрћу, прво је био запослен у Београдској општини, да би с пријатељем из минхенских дана арх. Гашпаром Бекером 1893. године отворио Инжењерско-архитектонску канцеларију.¹² После Бекереве смрти 1896, плодно је сарађивао с архитектима Данилом Владисављевићем (радио у Савчићевом бироу од 1894. до 1898) и Миланом Капетановићем. Када су уведене аустроугарске санкције у Србији, у престоници је подигао велику Кланицу (1895–1898).¹³ Током Првог светског рата борао је у Женеви, где је са истомишљеницима основао Српски комитет. У два наврата, у периоду 1905–1911. и 1923. године, Савчић је био народни посланик Самосталне демократске странке, а 1908–1909. и министар грађевина. Функцију директора Државних железница вршио је током 1920–1921. године. Био је оснивач и функционер низа успешних предузећа, банака и фондова у Србији.

Креативан и предузимљив, Савчић је у нас први применио међуспратни монтажни армиранобетонски конструктивни систем *Хербсти* (1921), при надоградњи угаоне стамбено-пословне вишеспратнице на Топличиним венцу 14, у којој се налазила његова канцеларија.¹⁴ Биро је убрзо преименовао у Техничко предузеће „Лабор“, које су преузели његов син Владета и

ПАЛАТА МИЛОША САВЧИЋА (1924–1926) – НЕТИПИЧНА БЕОГРАДСКА УГАОНА ЗГРАДА

Сл. 2.
Савчићева палата,
главно pročеље
(фотографија
Иван Р. Марковић)

Сл. 3.
Нови двор и
Улица краља Милана,
из збирке фотографија
Серија Димиријевића

зет Александар Ацовић, грађевински инжењери. Краљевским указом 1929. године именован је за председника Београдске општине. Током петнаестомесечног

председавања знатно је увећао ефикасност рада комуналних служби. Педесетогодишњица Савчићевог стручног рада обележена је 21. октобра 1939. године

пригодном свечаношћу и објављивањем споменице.¹⁵ Након Другог светског рата, његовој породици је одузета читава имовина која је данас предмет реституције.

Грађа о Савчићевој делатности је делимично систематизована у Архиву Србије и Историјском архиву Београда. Његов стручни опус подробно је истраживан деведесетих година прошлог века када је и покренута коренита реафирмација његове стваралачке личности. Недуго затим, једна улица на општини Савски венац је по њему добила назив (2004. године).¹⁶

Након низа београдских кућа које је подигао за своју породицу (срушивши затечене објекте на откупљеним парцелама),¹⁷ инж. Савчић је почетком двадесетих година одлучио да сагради до тада највеће и најрепрезентативније станиште на престижној градској локацији, у којем је живео до последњих дана. Финансијски кредибилан и политички утицајан, зацртан циљ успео је и да оствари.

Из техничке документације похрањене у Историјском архиву Београда,¹⁸ као и из историографских извора,¹⁹ сазнајемо да је Савчић просторну организацију и димензије сопственог здања одредио применивши систем с носачима *Хербст* за међуспратне конструкције. Фасадни склоп, компонован из три неједнака сегмента – најобухватнијег окренутог Андрићевом венцу и палати Новог двора, ужег угаоног завршеног декоративном атиком и бочне облоге у Улици краља Милана, осмислио је Евгеније Гулин, један од најпродуктивнијих руских грађевинских инжењера у емиграцији.²⁰

Инжењер архитектуре Евгеније Гулин

Културна историографија сведочи да је током последња два века Београд непрекидно привлачио иностране ствараоце различитих уметничких интересовања. Они су у њему, након дужег или краћег задржавања, оставили особен ауторски траг, обогаћујући слојеве локалног културног наслеђа. Уз средњоевропске, посебно су се истакли руски архитекти и грађевински инжењери, избегли у Србију током грађанског рата у домовини, изазваног Октобарском револуцијом 1917. године.²¹

Водећим руским градитељима из старије и средње генерације, као и тек дипломираним архитектама, више су одговарали *византинизам* и академизам конзервативног крила београдске архитектуре, него љубљанска постсецесија, загребачки и сарајевски рани функционализам. Међу руским уметницима који су избегли у Краљевину СХС није било представника авангарде. Већина таквих стваралаца остала је у СССР-у, или се упутила у развијеније центре Европе, далеке Сједињене Америчке Државе, Бразил и Аустралију. Као што су југословенски огранак руских ликовних уметника представљали ствараоци формирани на реалистичким,

Сл. 4. Е. Гулин, *палата Проводник, Ростов на Дону, разгледница*

рјепинско-предвижничким традицијама, тако су међу градитељима преовлађивали специјалисти за ампир и поједини представници балтичког ар нувоа.

Међу придошлим руским стручњацима издвојила се личност Евгенија Гулина, чији се империјални опус последњих година историографски изучава.²² Следећи та пионирска истраживања, требало би такође темељито реконструисати и раздобље Гулинове београдске делатности.

Евгеније Гулин је рођен 1875. у Ставропољу, на југу Русије, као син управника локалне поште. Основно и средњошколско образовање стекао је у родном граду, а 10. јула 1896. уписао се на Институт грађевинских инжењера у Санкт Петербургу (СПБГАСУ). Након пет година стекао је звање дипломираног инжењера архитекте (додељено 24. јуна 1901).²³ Истраживања показују да је Гулин прве објекте пројектовао већ током студија, што тада није био редак случај. Године 1898. подигао је вишефункционалну кућу трговца Шарана Јаблокова (Бољша Садовна 64), прву у сецесијском стилу у Ростову на Дону.

У Ростову је 1905. формирана административна канцеларија за грађевински надзор са Гулином на челу, потчињена градској Думи. Због презаузетости административним пословима, он се није могао активније бавити пројектовањем. Као експерт за правна питања, на Четвртном конгресу руских архитеката у Санкт Петербургу 1911. године изложио је запажен реферат, *О њодели приватној власништва земљишта за продају* (касније објављен).

Гулин напушта канцеларију 1912. године и оснива приватни пројектантски биро. До пресељења у Санкт Петербург крајем 1913, у Ростову подиже неколико репрезентативних зграда у стилу јужноруског ар нувоа

(куће Мацаканових, Панинових и угаона робна кућа „Проводник“) (сл. 4). У Санкт Петербургу живи и ради до краја 1916. Касније је боравио у Ростову и Ставропољу, после чега му се привремено губи траг. Претпоставља се да је из Русије емигрирао крајем грађанског рата. Зна се да је био члан Задруге руских поморских официра у Краљевини Југославији (од 8. јула 1938), што упућује на могућност да је поседовао чин у некадашњој царској војсци и учествовао у контрареволуционарним операцијама.

По доласку у Краљевину СХС, Гулин се почетком двадесетих година настанио у Смедереву, где је са земљаком Филипом Акуловом, бившим предузимачем и градоначелником Јекатеринодора, водио комисиону радњу за продају техничких предмета.²⁴ Као овлашћени грађевински инжењер, од 1923. у Београду започиње стручну делатност, која је кулминирала мноштвом реализација и оснивањем приватног пројектантског бироа. Од 1930. године живео је у својој кући у Улици Јове Илића 25, коју је 1929. пројектовао његов сународник Валерије Сташевски.²⁵ Евидентиран је Гулинов привремени одлазак у Земун 1932. године.

Гулин је саградио преко сто стамбених зграда у Београду и Земуну до 1940. године,²⁶ од којих је одређени део имао и пословну намену. Поједине пројекте, још увек неистражене, израдио је са инжењером Владимиром Билинским.²⁷ Његове последње реализације датирају из 1940. године. За разлику од руских архитеката и грађевинских инжењера приближне продуктивности, о којима је чешће и подробније писано, Гулинов рад је у домаћој историографији тек фрагментарно помињан.²⁸

Повлађујући укусу конзервативних наручилаца, Гулин се уклопио у академистичку архитектуру југословенске престонице. Неочекивано се дистанцирао од сецесијских склопова које је у Ростову здушно користио, понављајући их тек у скромним фрагментима – обради еркера, излога и порталне орнаментике. Респектујући кодификована академска правила, у обради фасада је потенцирао контрасте пуног и празног, светла и сенке, испупчених и удубљених површина. Инсистирао је на строгој симетрији у рашчлањивању богато декорисаних pročеља, скромно истичући њихов главни композициони мотив. Објекти му се одликују функционалним приземљем, пластичком разрадом средње фасадне зоне, као и пласманом мансарде (а понегде и атичког спрата), акцентоване средишњим тимпаномом.

Гулин је често претрпавао pročеља својих вишеспратница детаљима другостепене пластике, чиме се није разликовао од већине руских аутора, умањујући развојност у одражавању унутрашње просторне поделе. Препознатљив градитељски рукопис успео је да

утисне објектима различитих урбанистичких диспозиција – од слободностојећих, преко интерполираних до угаоних. Уз Савчићеву вишеспратницу, његов београдски опус најпотпуније репрезентују палате Михаила Протића у Крунској 28 (из 1924, срушена 1991)²⁹ и Славке Петровић у Краља Александра 129 (из 1924).³⁰

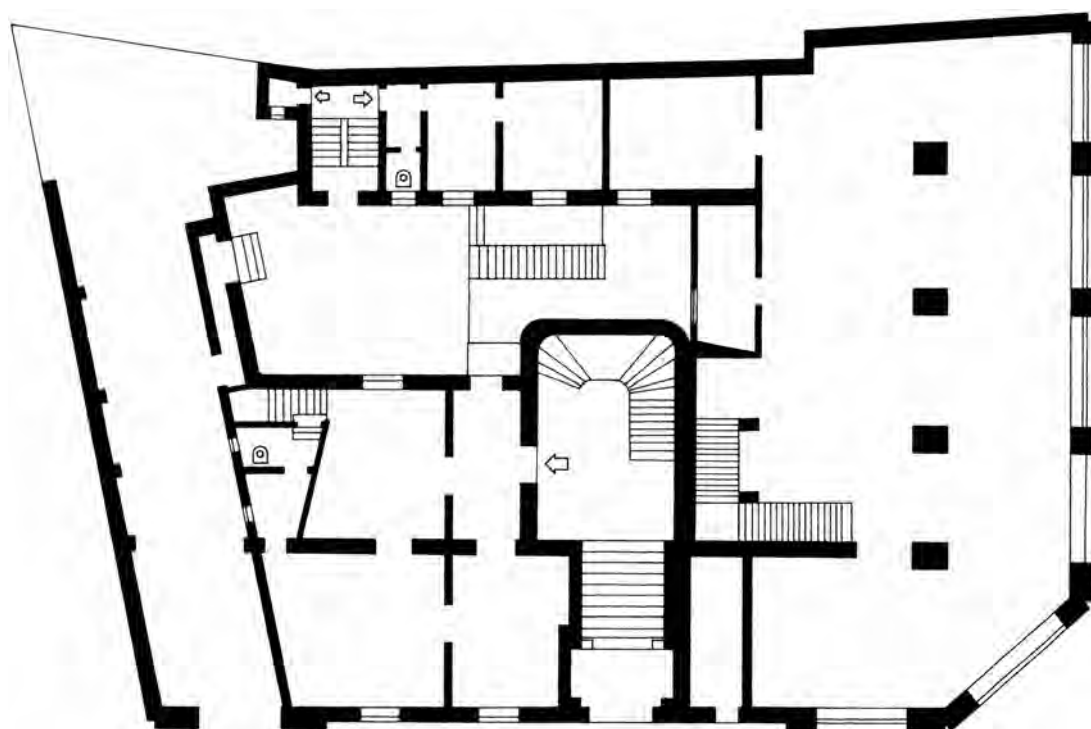
Потенцирајући строгу и репрезентативну обраду еклектички конципираних волумена, Гулин се није издвајао међу представницима руске архитектонске емиграције. Бројношћу и квалитетом реализација, од којих је тек мањина истражена, сврстао се у групу најпродуктивнијих академиста у београдској међуратној архитектури. Део пројеката остварио је и у маниру безличног модернизма. Није се активније укључивао у рад еснафских удружења, нити је излагао на колективним изложбама руских и српских градитеља. Сходно компетенцијама које је стекао на факултету цивилних инжењера у Санкт Петербургу, београдске пројекте је потписивао као инжењер-архитекта. Почетком Другог светског рата Гулину се губи траг. Претпоставља се да је преминуо 1941. године.

Архитектонска обележја Савчићеве куће: склоп и просторна организација

Као обухватна угаона интерполација која заузима рубни североисточни део постојећег градског блока,³¹ Савчићева вишеспратница спада у тип палате четвороугаоне затворене основе, чија крила обухватају унутрашње двориште. Озиданом површином која захвата више од 85 одсто расположивог простора парцеле, она наставља београдску традицију њиховог претераног попуњавања,³² док се обликом основе надовезује на немачки тип једнопородичне или вишепородичне најамне стамбено-пословне палате из друге половине деветнаестог века,³³ с којим се Савчић упознао током студија у Баварској. Развијени сложени комбиновани план здања, на свим етажама је уједначено двотрактан, допуњен једнотрактним дворишним крилом с помоћним просторијама које се наслања на калкански зид суседне зграде (сл. 5). Уско, неправилно правоугаоно унутрашње двориште, лоцирано у центру парцеле, више служи за проветравање него за осветљење просторија распоређених у дубини плана.

У сутерену Савчићеве угловнице смештени су магацини (у делу према Улици краља Милана), вешернице, оставе, настојников стан (у левом тракту) и котларница (у средишту). У приземљу су се налазили двоетажни пространи локал са застакљеним излозима (у десном тракту), комуникациони чвор с лифтом,³⁴ полукружно степениште и један двособни стан (у центру), док је у левом тракту уређен гаражни пролаз. Трећи блок, постављен уз калкански зид суседне зграде Константина

Сл. 5.
Савчићева палата,
основа приземља
(документација
ЗЗСКГБ)

Виторовића у краља Милана 3 (архитекти Богдан и Никола Несторовић, 1926–1927), испуњавају вешернице. Мезанин приближно понавља исти распоред, са изузетком економских просторија трособног стана, постављених изнад аутомобилског пролаза.

На првом спрату се налазио велики осмособни стан Милоша Савчића, троделно одељен на репрезентативни, интимни и услужни део. Одељења у тракту окренутом Улици краља Милана распоређена су по принципу академске адиције простора, низањем пролазних соба које воде до угаоног свечаног салона с радним кабинетом у продужетку. Остале етаже, на којима је поновљен распоред првог спрата, заузимали су станови четворице Савчићевих синова и кћерке, који су их делили (због чега се само у распореду трпезарија уочавају одређене измене).

Обликовање фасада

Репрезентативне фасаде Савчићеве палате се могу сматрати најзначајнијим Гулиновим београдским остварењем. Слојевите и декоративне, обложене вештачким каменом и плитком рељефном орнаментиком (митолошке маске, гирланде, венци, траке, конзолни кључни каменови, парапетна поља), одсликавају луксуз у којем је наручилац живео (наглашен и у опреми ентеријера), али и европејске идеале којима је културолошки тежио.

Евидентна је подела на пословни и стамбени део Савчићевог здања. Према устаљеној академској

композиционој хијерархији, фасаде су одељене на базу, корпус и завршетак. По висини се деле на три ризалитна плитко истурена блока спојена везивним пољима, док су по ширини рашчлањена системом уједначено декорисаних етажних отвора.

База палате обухвата обједињени корпус неупадљивог приземља и мезанина, лишен другостепене пластике, прекривен тамним правоугаоним и квадратним квадерима од вештачког камена. Свечани лучни портал стамбеног дела састоји се од двокрилног застакљеног улаза надвишеног лунетом (сл. 6), док је гаражни ходник споља неупадљив. Обложен плитким сецесијским гвозденим орнаментима, главни портал спада у отвореније и декоративније у тадашњој престоничкој архитектури.³⁵ Води у подужни вестибил украшен огледалима, из којег се степеницама прелази у заобљени степенишни тракт с лифтом у центру, постављен у висини мезанина (сл. 7). Двоетажни локал на бочној страни је и споља функционалан, осветљен системом широких излога, одељених плитким квадратичним лезенама. Мезанин се јавља као важан композициони одељак целине, настављајући традицију његовог пласирања на обједињеном потезу Теразија и Улице краља Милана.³⁶

Компактна средња троетажна зона представља најобухватнији и пластички најразвијенији сегмент репрезентативне целине. Њен вертикализам потцртан је пластиком травеја који обухватају три перфориране зоне с различитом натпрозорном пластиком, који су одељени

јонским пиластрима на масивним базама. Стан власника истакнут је иконографским системом *piano nobile*, с низом балкона и постаментима паладијански прислоњених стубова који се уздижу кроз три етаже обложене светлосивим квадерима од вештачког камена (сл. 8–10). Балкони се ослањају на конзолно извијене троделне капители прве зоне и својом масовношћу појачавају ефекат ненакривених фасадних екстензија (сл. 11).³⁷ Закошени угао средњег корпуса је можда и претерано масиван, ојачан паровима неканелованих јонских прислоњених стубова и експанзивних балконских ограда, сразмерних спратним висинама.

Заобљени угаони балкон сопствениковог стана је урастао у појасну парапетну супструкцију вишеетажног колосалног реда, док су виши, кубично обликовани, изведени као слободне ненакривене екстензије.

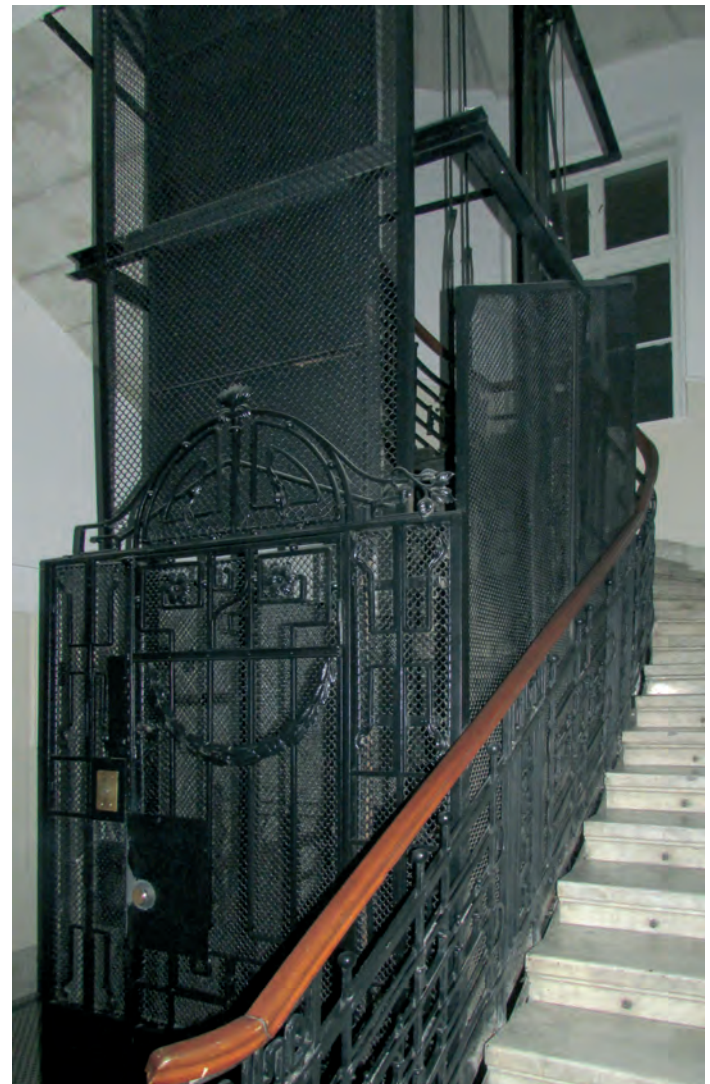
Сл. 6. Савчићева палата, главни улаз (фотографија А. Кагијевић, 2015)

Прозори првог спрата имају конзолни равни забат, док су на другом надвишени троугаоним. Они у трећој зони немају декорацију. Фасада у Улици краља Милана има четири вертикална ужа травеја, следећи правац спратних прозорских осовина. Три су органски повезана, док је четврти, перфориран бифорама, истурен и уоквирен неканелованим јонским прислоњеним стубовима. Слична композиција заступљена је и на фасади палате наспрам Новог двора, одељеној на шест травеја, од којих је крајњи плитко истурен.

Атички спрат представља завршни и најдекоративнији сегмент програмске целине. Његова разуђена структура следи хијерархијску поделу нижих фасадних зона. Почиње изнад завршног венца јаког испада и има три нагласка – централни двоетажни блок и два бочна којима се ефектно завршавају нижи ризалити.

Сл. 7. Савчићева палата, особна кабина лифта и суседни стубови (фотографија А. Кагијевић, 2015)

Сл. 8. Е. Гулин, фасада Савчићеве палате у Краља Милана (фотографија А. Кадијевић, 2015)

Централни угаони ризалит завршен је заобљеном необарокном атиком с вазама и балустрадама фланкираним вазама изнад бочних ризалита. За нијансу нижа и пластички богатија, нова Савчићева палата донекле понавља угаону концепцију његове стамбено-пословне вишеспратнице на Топличиним венцу (1901), карактеристичне по уско засеченом (али заобљеном) углу, завршеном атиком (не и атичким спратом).³⁸

Сходно наглашавању спратних разграничења, удубљени прозори са спољним ролетнама су мале ширине, а веће висине.³⁹ Увучени су у фасадни зид и уоквирени богато профилисаним архитектонском пластиком. Дуж оба прочеља и на угаоном нагласку су уједначено двокрилни, док на балконима имају функцију застакљених врата. На првом и трећем спрату имају правоугаони облик, док су на средњем заобљени при врху. Дуж

атичког спрата су такође двокрилни. Сви прозори на прочељима имају уграђени дводелни надсветларник,⁴⁰ док су широки излози у приземљу и отвори мезанина постављени у равни фасаде.

Реализацијом репрезентативне приватне угловнице наспрам Новог двора, Гулин се афирмисао међу београдским наручиоцима, жељним престижних и богато декорисаних еклектичких композиција. У морфолошком смислу више се прилагодио изразу раног београдског послератног академизма, ближем предратним немачким и бечким узорима, него што се ослонио на примере из руске архитектуре.

На фасадама је примењен богат академски репертоар историјских мотива, преузетих из фондуса антике, ренесансе и неокласицизма, при чему преовлађују неканеловани јонски прислоњени стубови и лезене.

Сл. 9. Савчићева палата, илустрација угаоне прочеља (фотографија А. Кадијевић, 2015)

Вертикализам у изгледу интегрисане средње зоне, ослабљен је водоравном доминацијом кордонског венца јаког испада, који умањује и примат атичког спрата. Китњасте декоративне детаље на фасадама надјачани су експанзивно укрупњеним мотивима другостепене пластике. Тешки и наметљиви регулативни елементи фасадног платна – прислоњени стубови, пиластри, кордонски и завршни венци, парапетни појасеви и балкони, згради утискују ауру сувопарне хијерархичности. С обзиром на то да не антиципира елементе слободније струје српског међуратног академизма, која ће се развити током реформских тридесетих година (сем функционалних отвора двоетажног локала и гаражног прилаза), палата се може сврстати у формалистички еклектизоване примере тог стила, базиране на маниристичком отклону форме од садржине, морфолошки везаним за

Сл. 10. Савчићева палата, прочеље на Андрићевом венцу (фотографија А. Кадијевић, 2015)

претходну (под утицајем Савчића), а у размерама за рану послератну епоху монументализације престоничког урбаног дизајна.

Савчићева палата унутар градског блока

При почетном рашчлањивању насељене територије мрежом улица на грађевинске блокове намењене изградњи, у Србији 19. века претпостављало се да ће се у њима уједначити намена, висина, габарити, спољна и унутрашња обрада интегрисаних објеката. Међутим, пошто се процес употпуњавања градских блокова изводио сукцесивно током више деценија, уместо приближно једновремено, жељени склад је неочекивано изостао. Формалноструктурно усаглашавање блоковских јединица, као и њихово правовремено реализовање, успоравале су бројне тешкоће – почев од неуједначених

Сл. 11. Савчићева палата, балкони и прозори pročеља на Андрићевом венцу (фотографија А. Кадијевић, 2015)

буџета иницијатора градње (власника парцела, задужених сопственика и купаца), преко њихових имовинскоправних спорова са градом и међусобних, до ратних и мирнодопских девастација грађевинског фонда. Процес су отежавале честе економске и социјалне кризе, смене стручних идеологија и начина изградње. Ни увођење прецизне законске регулативе крајем 19. века није унапредило стање у тој области, јер је изостала доследна контрола спровођења одобрених планова. Уместо да стриктно обуздају стихију грађевинске шпекулације, надзорни одбори су олако попуштали пред притисцима домаћих и страних инвеститора, толеришући визуелни несклад у употпуњавању блокова.⁴¹ Стање се није поправило ни 1926. године, после потписивања Правилника о извођењу ГУП-а из 1923, којим су прецизно прописани услови позиционирања објеката у блоку – ширина pročеља, проценат заузећа парцеле и однос према уличној регулацији.⁴²

Изградњом Савчићеве палате, блок између Андрићевог венца, улица Краља Милана, Кнеза Милоша и Крунске – средином двадесетих година добио је

уједначено академизовано стилско обележје, заокружујући континуитет архитектонских тежњи из периода Краљевине Србије.⁴³ Ипак, и поред просторне обухватности и капиталне улоге у градском језгру, његова формална некомпактност, проистекла из нагнутог терена, неравномерних правоугаоних и криволинијских контура – негативно се одразила на његов унутрашњи склад.⁴⁴ Тако, на пример, експресивној силиуети клинастог рубног завршетка блока у Улици кнеза Милоша, Савчићева палата на супротној страни својом статичношћу видно опонира. Таквом исходу вероватно је допринела близина палате Новог двора, чија се визуелна неприкосновеност није могла игнорисати.⁴⁵

Савчићева интерполација је била једна од најобухватнијих и најкомплекснијих у затеченим условима блока. Упркос одређеном тематском и типолошком сагласју, у обликовању појединачних сегмената није успостављена чвршћа кохеренција програма (сем у уједначавању намене и висинске регулације пласираних волумена), јер су архитекти следили неконтекстуалне тежње наручилаца за уникатним здањима, схваћеним као престижни статусни симболи. Поштујући норме грађевинског законодавства у погледу општег уклапања, пројектанти су се делимично усаглашавали у избору материјала за спољно и унутрашње облагање зграда (вештачки камен, мермерне плоче, керамика, гипсана орнаментика, гвожђе, стакло) и типова конструкције, штитећи аутономност ауторских проседеа. Уклапајући се у нивелете постојећег блока, а донекле и врсту примењених фасадних материјала, Савчићева палата се у њему издвојила слојевитим пластичким програмом аутономних потцелина.

Упркос шаренилу заступљених програма, карактеристичних за београдски миље, у блоку влада коегзистенција различитих стилова, при чему је мотив функционалног мезанина и куполног (или атичког) нагласка у горњем постројењу компонента која све обједињује. Испуњен остварењима Светозара Ивачковића, Данила Владисављевића, Милоша Савчића, Николе и Богдана Несторовића, Григорија Самојлова, блок је одувек представљао репрезентативну оазу новије српске архитектуре.

Савчићева палата и архитектура београдских међуратних угловница

Београдске угловнице се могу диференцирати према времену настанка, намени, положају на парцели, основном облику, стилу, просторној организацији, конструкцији, визуелној реторици, односу према непосредном окружењу и степену градотворности које поседују у ширим урбаним оквирима. Савчићева палата припада типу мање наметљивих београдских угловница, чија угаона фасада не представља пренаглашен, већ

равноправан и аутономан сегмент архитектонског програма. Скромно истакнута, не издваја се као обухватна композициона доминанта. Статично и конвенционално позиционирана, не ремети визуелну хијерархију непосредног окружења у којем су предност добиле експанзивније угаоне структуре.

По скромним димензијама уско засеченог угаоног прочеља, палата се надовезује на низ београдских приземних и вишеспратних здања изграђених у другој половини деветнаестог века, на којима је угаони мотив неупадљиво издвојен у композицији целине (многбројне кафане, касине и хотели, Народна банка, Класна лутрија, Министарство војно).⁴⁶ С обзиром на то да се таква пракса након рата проредила током *монументализације* престоничког урбаног дизајна, Савчићева палата је у трећој деценији добила тек неколико типских пандана, међу којима се истичу вишеспратна угловница генерала Димитријевића у Кнеза Милоша 23, дело арх. Петра Поповића (1924), и вила „Јелена“ арх. Ђуре Бајаловића, на углу улица Кнеза Милоша и Милоша Поцерца 14 (1927).⁴⁷

У корпусу међуратних београдских угловница са обухватније заобљеним прочељима у академском и националном стилу, као габаритно највеће и визуелно доминантне издвојиле су се палате Јадранско-подунавске банке, Прашке кредитне банке, Француско-српске банке, Министарства шума и рудника, пољопривреде и

вода, Министарства финансија, Министарства пошта, телеграфа и телефона, Југословенске банке, кућа Милана Секулића, Аграрне банке, Пензионог фонда народне банке и задужбина Симе Игуманова.⁴⁸ Од средине двадесетих година до избијања Другог светског рата естетика модернизма је подстакла оригиналнија решења у обликовању угловница, испуњена динамичнијим ритмовима и пластичким контрастима (Представништво Првог паробродског друштва, хотел „Праг“, зграда „Солид“ Петра Јанковића, Занатски дом, палата „Трговачког фонда“, „Фијат“ и „Албанија“).⁴⁹

Припадајући најмање распрострањеном типу, Савчићева палата се може сматрати нетипичном београдском међуратном угловницом конзервативнијег просторног и фасадног склопа, чија урбанистичка улога није визуелно пренаглашена. Ипак, слојевитим декоративним програмом издвојила се као репрезент најраније фазе евроцентричног академизма, стила који је у трећој деценији (упркос глобалној ретардираности), доминантно испунио престоничке амбијенте.⁵⁰

Проф. др Александар Ђ. Кадијевић,
историчар уметности
Филозофски факултет, Београд
aleksandarkadije@sbb.rs

НАПОМЕНЕ:

- 1] Угловнице су зграде са два прочеља, усмерена ка два улична правца која се додирују под правим углом. У односу на уграђене куће, захваљујући рубном положају у блоку и обухватнијим фасадним површинама, дају знатан урбанистички акценат. Имају најмање два прислоњена зида уз калкански зид суседних зграда, дворишне фасаде и крила. Двоструко су веће кубатуре од узиданих зграда, али зато имају мању површину дворишта. Прави угао на којем се сустичу њихова прочеља може се заоблити, засећи или сегментирати. Зависно од димензија, угаони нагласак може прерасти у треће, неретко најрепрезентативније прочеље (видети: Kahle 2004: 78–79). Поред тог најраспрострањенијег типа угловнице, у Београду су заступљене и самосталне јавне зграде с једним или више наглашених углова у виду ваљка, кубуса, куле или маштовитих кровних надзидака.
- 2] Иницијални прилог проучавању ове теме представља подстицајни магистарски рад арх. Радмиле Шобот, *Београдска кућа на улици у периоду између два рата 1918–1941*, одбрањен на Архитектонском факултету Универзитета у Београду, 1991. Значајна су и пионирска истраживања др Мирјане Ротер Благојевић, која је угловнице сагледала у контексту развоја београдске стамбене архитектуре с краја 19. и почетка 20. века: Roter Благојевић 1996: 93–136; Roter Благојевић 1998: 21–32; Ротер Благојевић 2006.
- 3] О значајнијим угловницама и зградама с више наглашених углова постоји више монографских огледа, од којих издвајамо: Manević 1987: 11–12; Владисављевић 1997: 207–219; Ђурђевић 1998: 169–182; Гордић 1999: 85–94; Живановић 2001: 105–113; Просен 2002–2003: 183–193; Неђић 2005: 127–132; Церанић 2005: 147–162; Марковић 2006: 311–335; Јанакова Грујић 2006: 151–166; Неђић 2007: 41–49; Ркаловић 2007: 87–94; Дрљевић 2007: 127–134; Неђић 2010: 43–48; Просен 2014: 63–76; Божовић 2012; Мишић 2012.
- 4] Борић 2004; Vogunović 2005: 424–435, 527–535; Vanović 2010: 147–152, 312–317.
- 5] Данашња адреса палате је Андрићев венац 2.
- 6] Несторовић 1973: 361–362; Кадијевић 2005: 346–372.
- 7] Проглашен за непокретно културно добро на територији општине Стари град (одлука објављена у *Службеном листу града Београда*, бр. 19/81), објекат је рестаурисан 1996. год. Пројекат рестаурације и надзор над извођењем поверен је арх. Мирјани Дедић и арх. Светлани Иванчевић (*Наслеђе* 1997: 185). О Савчићевој згради као заштићеном културном споменику видети досије унутар електронског каталога непокретних културних добара града Београда: http://beogradskonasledje.rs/kd/zavod/stari_grad/zgrada_u_ulici_kralja_milana_br_1.html [4. 4. 2016]

- 8] Београд је 1926. имао 243 624 регистрована житеља (са Земунском и Панчевом), што је подстакло процват грађевинске делатности. Упркос високим трошковима изградње нових објеката, тај интензитет је задржан до краја 1928. године. Видети: Kadijević 2016: 101.
- 9] Херенда 1933: 402, 404.
- 10] О животу и делу М. Савчића видети: Несторовић 19737: 361–362; Шолаја и Магдић 1994: 91–92; Костић 2000: 88–95, 231; Магдић, 1995: 7–23; Магдић и Шолаја 1997; Bogunović 2005: 1076–1078; Ђурић Замоло 2009: 288–298.
- 11] Коњичушић 1988: 116.
- 12] Тиме је уз Јована Смедеревца, Милана Антоновића и Владимира Николића покренуо приватну пројектантску праксу у Србији.
- 13] Магдић 1996: 101–103; Михајлов 2011: 94–99.
- 14] Реч је о бетонским носачима у облику дужих или краћих плочнатих греда (или *фосни*), које се доносе готове на грађевину и полагају на размацама од 33 цм усправно, а преко њих се бетонирају једнообразно и континуирано бетонски сводићи на оплати од лимених таблица. Видети: *50 година рада инж. Милоша Савчића (1889–1939)* 1939: 23, као и техничку документацију о тој надоградњи у Историјском архиву Београда (ТД, ф. 4-8-1922).
- 15] У њој је на 154 страна детаљно описан Савчићев привредно-индустријски и градитељски опус. Видети: *50 година рада инж. Милоша Савчића (1889–1939)* 1939.
- 16] Радловић и Ђоровић 2004: 498–499.
- 17] Реч је о кућама у Далматинској 9 (пројектант Д. Владисављевић 1914, надзидана 1923), Далматинској 11 (1900, надзидана 1926), на углу Поп Лукине 1 и Топличиног венца 14 (Д. Владисављевић 1901, надзидана 1921–1922) и летња кућа у Ужичкој 19.
- 18] Историјски архив Београда, фонд ОГБ, ф 5-1-1924.
- 19] Putnik 2016: 131–132.
- 20] Није познато да ли је Савчић ангажовао Гулина путем препоруке, ужег затвореног конкурса за фасаду или личног контакта који је подразумевао увид у његов претходни рад.
- 21] Већина од 250 руских архитеката и грађевинских инжењера који су се почетком двадесетих година настанили у Београду запослила се у приватним бироима локалних архитеката, углавном у својству помоћних техничких цртача или надзорника градње, испуњавајући административне обавезе према комуналним службама. Мањина руских градитеља је имала самостални или сараднички биро. Поједини су се придруживали групама предузимача, добијајући од општина и приватника грађевинске послове. Неимари запослени у Техничком одељењу Општине града Београда, углавном су учествовали у осмишљавању и разради урбанистичких планова. О томе видети: Никифоров 1992: 39–45; Djurdjevic, Kadijevic 2001: 139–148; Кадијевић 2002–2003: 131–142; Milenković 2012: 207–224.
- 22] Захваљујући мр Вероники Вишњевски из Ростова на Дону, Гулиново формирање и рад у Русији су иницијално проучени. Видети: Михайловна Вишневская 2012.
- 23] Годишње извештаје о резултатима студената Института (укључујући и Гулинове) прегледали смо у мају 2015. год. у архиви те санктпетербуршке високошколске установе. Податак о Гулиновом дипломирању наведен је у службеном факултетском извештају за 1901–1902. год. на страни 41.
- 24] Латинчић 2015: 150.
- 25] Под утицајем идеја арх. Јана Дубовог и на основу скица архитеката Милана Злоковића и Михајла Радвановића за Чиновничко насеље на Вождовцу, арх. Валерије Сташевски је пројектовао преко две стотине приземних и једносратних породичних кућа, укључујући и Гулинову. Видети: Анђић 2005: 285; Милетић Абрамовић 2013: 236–247; Латинчић 2015: 150.
- 26] Ужи списак Гулинових дела погледати у: Латинчић 2015: 150, а шири на списковима одабраних планова табеларно објављених у београдском комуналном гласилу *Ојштинске новине* (1928–1941), делом доступних на сајту Универзитетске библиотеке: <http://ubsm.bg.ac.rs/cirilica/zbirka/novina/beogradske-opstinske-novine-1932-1941>. [5. 4. 2016]
- 27] О раду В. Билинског видети: Латинчић 2014: 195–210.
- 28] Магдић и Шолаја 1997: 48; Миленковић 1997: 183; Костић 2003: 203, 231; Кадијевић 2002–2003: 133; Bogunović 2005: 533, 1078; Vanović 2010: 444; Латинчић 2015: 150.
- 29] Томашевић 1992: 35, 37; Vanović 2010: 444.
- 30] Техничку документацију о кући видети у Историјском архиву Београда, фонд ОГБ, ф. 11-22-1924.
- 31] О угаоном типу интерполације који подразумева визуелно, композиционо и регулационо интегрисање новог објекта уз постојеће објекте, због чега га и одликује артикулација са *два лица*, видети: Алфиревић и Симоновић Алфиревић 2015: 27.
- 32] Због неефикасне контроле комуналних служби и скромног ауторитета стручне критике, иницијатори градитељских подухвата су масовно игнорисали законска ограничења, изграђујући простор на постојећим парцелама преко допуштених максимума од 75 одсто (понекад их испуњавајући и до 90 одсто). Видети: Kadijevic 2015: 248.
- 33] Ротер Благојевић 2006: 172.
- 34] Репрезентативно обликована особна кабина лифта Савчићеве палате била је једна од 19 инсталираних у престоници те године. По декоративности се може упоредити с кабином лифта палате Српске краљевске академије, с вратима возног окна од кованог гвожђа. Видети: Шелендић 1995: 122.
- 35] Путник 2015: 50.
- 36] О типологији мезанина у београдској архитектури с краја 19. и почетка 20. века, као и његове примене на Теразијама и у Улици краља Милана, видети: Борић 2004; Ротер Благојевић 2006: 238.
- 37] На бочним подужним прочељима их има по пет, док их је на угаоном три. Таква пракса је током треће деценије критикована у београдској јавности као нефункционална и разметљива (Bogunović 2005: 1205–1206).
- 38] Костић 2003: 204.
- 39] Stanković 1995: 165–188.
- 40] Bogunović 2005: 1353.
- 41] Имајући у виду ту чињеницу, у контексту постојећих блокова данас је веома тешко интервенисати са становишта заштите или интерполирања нових стамбених и пословних капацитета, при чему се мора поклањати много већа пажња културолошким интересима грађана. Видети: Nikezić 1995: 13–28; Димитријевић Марковић 2010: 185–192; Димитријевић Марковић 2012: 209–218.

- 42] Видети: Šobot 1991: 25–28; Putnik 2016: 122.
- 43] Banović 2010: 147.
- 44] Ни употпуњавање блока током тридесетих година прилозима модерне (зграда у Крунској 2а, арх. Радета Михајловића, 1937) и ар декоа (задужбина Луке Теловића на углу Кнеза Милоша и Андрићевог венца 12, арх. Григорија Самојлова, 1939–1940), није ублажило његове унутрашње функционално-хигијенске проблеме, изражене у слабој осунчаности и непроветрениости тесних унутрашњих дворишта, структурно неповезаних и саобраћајно одсечених. Видети: Šobot 1991: 87; Просен 2001: 97–98.
- 45] Како не би угрожавала доминацију Тителбаховог двора и Бас-тлове задруге у непосредном суседству, Савчићева палата је лишена истакнутијег угаоног нагласка. Упркос томе, према предању, краљу Александру Карађорђевићу је сметала њена близина (угрожавајући ексклузивност његове резиденцијалне интимае), да се одлучио на пресељење у дворски комплекс на Дедињу, чија је изградња започета средином треће деценије.
- 46] Bogunović 2005: 805, 837, 854, 1267–1278; 133.
- 47] Несторовић 1973: 362; Милетић Абрамовић 2002: 150–151; Bogunović 2005: 1048–1049.
- 48] Šobot 1991: 76–77, 86–87; Bogunović 2005: 187–188, 474, 870, 880–881, 888–889, 1073.
- 49] Šobot 1991: 55–57, 64–66, 95, 98; Милашиновић Марић 2002: 15, 34, 74; Марковић 2006: 311–335; Bogunović 2005: 729, 949, 1054, 1149; Putnik 2014: 126–127.
- 50] У сакупљању грађе о Савчићевој кући помогли су ми историчари уметности Саша Михајлов, др Тадија Стефановић, мастери Милица Мађановић и Небојша Антешевић, а саветима проф. др Мирјана Ротер Благојевић, Александра Илијевски и Иван Р. Марковић, којима најсрдачније захваљујем.

ЛИТЕРАТУРА:

- Алфиревић, Ђ. и Симоновић Алфиревић, С. (2015), Интерполација у архитектури: приступи пројектовању интерполираних објеката и „спона“ као интегративни елемент, *Архитектура и урбанизам* 41 (Београд): 24–39.
- Анђић, Ј. (2005), Чиновничка колонија од настајања до нестајања, *Годишњак града Београда (ГГБ) ЛП* (Београд): 291–296.
- Banović, A. (2010), *Beograd 1930–2009*, Beograd: Alboinženjering.
- Bogunović, S. G. (2005), *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*, Beograd: Beogradska knjiga.
- Божовић, А. (2012), *Народна банка*, Београд: ЗЗСКГБ.
- Борић, Т. (2004), *Теразије. Урбанистички и архитектонски развој*, Београд: Златоусти.
- Вишневская, В. М. (2012), *Творчество архитектора Е. М. Гулина*, магистарски рад, Институт архитектуры и искусства, Ростов на Дону.
- Владисављевић, С. (1997), Зграда Министарства пољопривреде и воде и Министарства шума и рудника, *ГГБ XLIV* (Београд): 207–219.
- Гордић, Г. (1999), Палата Народне банке, *Наслеђе II* (Београд): 85–94.
- Димитријевић Марковић, С. (2010), Учешће грађана као предуслов за успешну заштиту наслеђа, *Наслеђе XI* (Београд): 185–192.
- Димитријевић Марковић, С. (2012), Урбани дизајн, његова улога и значај у чувању и креирању амбијенталних целина, *Наслеђе XIII* (Београд): 209–218.
- Дрљевић, М. (2007), О архитектури зграде председништва Првог дунавског паробродског друштва у Београду, *Архитектура и урбанизам* 20/21 (Београд): 127–134.
- Ђурић Замоло, Д. (2009), *Градитељи Београда 1815–1914*, Београд: Музеј града Београда.
- Ђурђевић, М. (1998), Зграда Аграрне банке у Београду, *Флојстисон* 8 (Београд): 169–182.
- Djordjevic, M. and Kadijevic, A. (2001), Russian Emigrant Architects in Yugoslavia (1918–1941), *Centropa* 2 (New York): 139–148.
- Живановић, Д. (2001). Прилог проучавању историје и архитектуре зграде Контролног одељења Министарства пошта, телеграфа и телефона у Београду, *Наслеђе III* (Београд): 105–113.
- Јанакова Грујић, М. (2006), Београдски опус архитекте Стевана Тоболара, *Наслеђе VII* (Београд): 151–166.
- Кадиевић, А. (2002–2003), Улога руских емиграната у београдској архитектури између два светска рата, *ГГБ XLIX–L* (Београд): 131–142.
- Кадиевић, А. (2005), *Естетика архитектуре академизма (XIX–XX век)*, Београд: Грађевинска књига.
- Kadijevic, A. (2015), Interpolations – necessity and inspiration of newer Belgrade architecture, *Matica srpska Journal for fine arts* 43 (Novi Sad): 243–258.
- Kadijević, A. (2016), Srpska arhitektura u 1926. godini – između kontinuiteta i promene, *Zbornik seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu* 12 (Beograd): 99–120.
- Kahle, D. (2004), Zagrebačka ugovnica u razdoblju od 1928. do 1944. godine, *Prostor* 12 (Zagreb): 77–85.
- Konjikušić, V. (1988), Studenti arhitekture minhenske Tehničke škole iz jugoslovenskih zemalja do 1914. godine, *Peristil* 31 (Zagreb): 111–119.
- Костић, М. М. (2000), *Уједно Београда 2*, Београд: Библиотека града Београда – Београдско читалиште : ПС „Грмеч“ – „Привредни преглед“ : Историјски архив Београда : ЗЗСКГБ.
- Латинчић, О. (2014), Владимир Иванович Билински – инжењер: прилози за биографију / из архивске грађе Историјског архива Београда, *Наслеђе XV* (Београд): 195–210.
- Латинчић, О. (2015), Прилози биографијама руских архитеката – градитеља Београда, *Наслеђе XVI* (Београд): 147–160.
- Магдић, А. (1995), Инжењер Милош Савчић, председник Београдске општине 1929–1930. године, *ПИНУС записи* 2 (Београд): 7–23.
- Магдић, А. (1996), Прва савремена клиника у Србији – пројекат инжењера Милоша Савчића, *ПИНУС записи* 4: 101–103.
- Магдић, А. и Шолаја, В. (1997), *Инжењер Милош Савчић, грађитељ, привредник, градоначелник*, Београд: Музеј науке и технике.
- Manević, Z. (1987), Nepoznati autor: Zgrada Dunavskog parobrodskog društva, *Komunikacije* 60 (Beograd): 11–12.
- Марковић, Р. И. (2006), Зграда Занатског дома архитекте Богдана Несторовића, *ГГБ LIII* (Београд): 311–335.
- Милашиновић Марић, Д. (2002), *Водич кроз модерну архитектуру Београда*, Београд: Друштво архитеката.

- Миленковић, Т. (1997), *Руски инжењери у Југославији 1919–1941*, Београд: Савез инжењера и техничара.
- Milenković, T. (2012), О броју руских инжењера у Југославији 1919–1941, *Токони историје* 30 (Београд): 207–224.
- Милетић Абрамовић, Љ. (2002), *Архитектура резиденција и вила Београда 1830–2000*, Београд: Карић фондација.
- Милетић Абрамовић, Љ. (2013), *Ог 'модернизацијског' до 'инвестиционог' урбанизма на примеру Чиновничке колоније у Београду (1928–2013)*, у: Стара градска језгра и историјске целине : Проблеми и могућности очувања и управљања [дигитални зборник], ур. Димитријевић Марковић С., Београд: ЗЗСКГБ, 236–247.
- Михајлов, С. (2011), Настанак и развој индустријске зоне на десној обали Дунава у Београду од краја 19. до средине 20. века, *Наслеђе XII* (Београд): 91–116.
- Мишић, Б. (2012), *Пословно-стамбена зграда Пејтра Јанковића*, Београд: ЗЗСКГБ.
- Недић, С. (2005), Дом Врачарске штедионице, *Наслеђе VI* (Београд): 127–132.
- Недић, С. (2007), Зграда Класне лутрије, *Наслеђе VIII* (Београд): 41–49.
- Недић, С. (2010), Дом Прометне банке, *Наслеђе XI* (Београд): 43–48.
- Несторовић, Б. (1973), Постакадемизам у архитектури Београда (1919–1941), *ГГБ XX* (Београд): 339–381.
- Nikezić, Z. (1995), Obrasci stanovanja u tradicionalnom gradskom bloku, *Arhitektonika* 9 (Beograd): 13–28.
- Никифоров, К. (1992), Русский Белград, *Славяноведение* 4 (Москва): 39–45.
- Просен, М. (2001), Прилог познавању београдског опуса Григорија И. Самојлова, *Наслеђе III* (Београд): 89–104.
- Просен, М. (2002–2003), Палата Пензионог фонда чиновника и послужитеља народне банке, *ГГБ XLIX–L* (Београд): 183–193.
- Просен, М. (2014), Палата Привилеговане аграрне банке у Београду, *Наслеђе XV* (Београд): 63–76.
- Путник, В. (2015), Улазни портали и хорови стамбених зграда у Београду 1918–1941, *Наслеђе XI* (Београд): 43–55.
- Putnik, V. (2016), Razvoj stambene arhitekture u Beogradu 1926. godine, *Zbornik seminara za studije moderne umetnosti Filozofskog fakulteta Univerziteta u Beogradu* 12 (Beograd): 121–136.
- Радуловић, Ј. и Ђоровић, Љ. (ур.) (2004), *Улице и широчи Београда 1*, Београд: Библиотека града Београда.
- Ркаловић, С. (2007), Хотел „Праг“, *Наслеђе VIII* (Београд): 87–94.
- Roter Blagojević, M. (1996), *Jednoporodične stambene zgrade 19. i početka 20. veka u Beogradu* : uslovi izgradnje, glavne karakteristike i prostorna organizacija – sa osnovnom tipologijom arhitektonskog sklopa, u: Unapređenje i razvoj stanovanja u Srbiji, edicija *Arhitektonika*, sv. 10, Beograd: Arhitektonski fakultet: 93–136.
- Roter Blagojević, M. (1998), *Oblici višeporodičnog stanovanja krajem XIX i početkom XX veka u Beogradu*, u: Unapređenje stanovanja (zbornik radova naučnog skupa), Beograd: Arhitektonski fakultet: 21–32.
- Ротер Благојевић, М. (2006), *Стамбена архитектура Београда у 19. и почетком 20. века*, Београд: Архитектонски факултет : Орионарт.
- Stanković, S. (1995), Prozori u arhitektonskom nasleđu Beograda, *Arhitektonika* 9 (Beograd): 165–188.
- Томашевић, Г. (1992), Рушење старих градских четврти у Београду, *Гласник ДКС* 16 (Београд): 34–39.
- Херенда, А. Б. (1933), Колико и како се зидало у Београду од 1919. до данас, *Београдске оштинске новине* 6 (Београд): 402–407.
- Церанић, М. (2005), Историја и архитектура палате „Албанија“ у Београду, *Наслеђе VI* (Београд): 147–162.
- Шелендић, Б. (1995), Историјат индустрије лифтова у Србији, *ПИНУС записи* 2 (Београд): 119–127.
- Шобот, Р. (1991), *Београдска кућа на улици у иериоду између два рата 1918–1941*, магистарски рад, Архитектонски факултет, Универзитет у Београду.
- Шолаја, В. и Магдић, А. (1994), *Инжењери у књажевству / Краљевини Србији од 1834. године до завршетка Првог светског рата*, Београд: Заједница техничких факултета Универзитета у Београду : Музеј науке и технике : Лола институт.

Summary: ALEKSANDAR KADIJEVIĆ

MILOŠ SAVČIĆ'S (1924–26) PALACE: AN ATYPICAL CORNER BUILDING IN BELGRADE

Apart from scores of freestanding buildings and those that filled in gaps in a street wall, Belgrade's architecture of a more recent period is marked by corner buildings overlooking street intersections, squares, parks and thoroughfares. Unlike the less conspicuous buildings fitted into the continuous frontage of city blocks, corner buildings are structurally more elaborate and communicatively more assertive components of the city's building stock. One of the lesser-studied corner buildings in downtown Belgrade is the Palace of Miloš Savčić at the corner of Kralja Milana and Andrićev Venac streets (former Dobrinjska) built in 1924–26 to a design by the renowned Serbian engineer Miloš Savčić (1865–1941) and the prolific Russian-born architect Evgenii Gulin (1875–?). It deserves attention not only by its location in the cityscape and spatial organisation but also as a representative example of the architecture of academicism.

Savčić's Palace may be described as an atypical interwar corner building of a conservative spatial and façade design whose visual presence in the urban fabric is not too emphasised. Yet, its complex decorative programme sets it apart as a representative of the earliest phase of Europocentric academicism, which, despite its global outdatedness, was a dominant style in the capital in the 1920s.

ILLUSTRATIONS

- Fig. 1 Miloš Savčić (1865–1941)
(Courtesy of Ivan R. Marković, Belgrade)
- Fig. 2 Savčić Palace, main façade
(Courtesy of Ivan R. Marković)
- Fig. 3 New Royal Palace and Kralja Milana St.
(Courtesy of Sergije Dimitrijević)
- Fig. 4 E. Gulin, 'Provodnik' Palace, Rostov on the Don,
picture postcard
- Fig. 5 Savčić Palace, ground-floor plan
(CHPIB Documentation)
- Fig. 6 Savčić Palace, main entrance
(photo by A. Kadijević, 2015)
- Fig. 7 Savčić Palace, private lift and stairway
(photo by A. Kadijević, 2015)
- Fig. 8 E. Gulin, Savčić Palace, façade to Kralja Milana St.
(photo by A. Kadijević, 2015)
- Fig. 9 Savčić Palace, corner bay decoration
(photo by A. Kadijević, 2015)
- Fig. 10 Savčić Palace, façade to Andrićev Venac St.
(photo by A. Kadijević, 2015)
- Fig. 11 Savčić Palace, façade to Andrićev Venac St.,
balconies and windows (photo by A. Kadijević, 2015)